

CASTELUL ȘI DOMENIUL HUNEDOAREI ÎN EPOCA LUI MATIA CORVINUL (1458-1490)

Ioachim Lazăr

La moartea sa lăncu de Hunedoara ¹ lăsa o moștenire imensă a cărei întindere se ridica la peste 4 milioane iugăre, pe care se găseau vreo 28 de cetăți, 57 târguri și aproape 1000 de sate ². În cadrul acestei proprietăți un loc aparte îl ocupa domeniul propriu-zis al Hunedoarei, ce cuprindea cetatea cu pertinențele sale interioare și exterioare, numărând la începutul secolului al XV-lea, șase târguri și 123 de sate ³. Întinderea exactă a domeniului Hunedoara, până în anul 1482, data primei conscripții, este mai puțin cunoscută. La 18 octombrie 1409, când regele Sigismund de Luxemburg dăruia lui Voicu, fraților săi Mogoș și Radu, vărului lor Radu, precum și fiului lui Voicu, lăncu, domeniul cuprindea cetatea, cu pământurile care țineau de ea, incluzând târgul și vreo 35 de sate, cu vămi, mine de aur, argint și fier ⁴. Se poate deduce că în perioada aceasta domeniul cuprindea, în afara târgului Hunedoara, satele din apropierea cetății, în primul rând cele de pe Valea Cernei și a afluenților ei, spre vest toată regiunea Pădurenilor cu așezările de acolo, iar spre est câteva sate de pe Valea Streiului ⁵.

Domeniul Hunedoarei era situat între alte două mari domenii regale, cele ale Devei și Hațegului. De altfel cetatea Hațegului, un loc bine fortificat și important din punct de vedere militar, în secolul al XIV-lea a jucat un rol mai important decât Hunedoara. Importanța acordată cetății Hațegului în acest secol o demonstrează și faptul că la 1360, castelanul ei era înșuși vicevoievodul Transilvaniei ⁶. Spre nord se găsea puternica cetate Deva, menită a supraveghea și apăra Valea Mureșului și care avea un domeniu foarte întins. În aceste condiții era foarte dificil să se treacă la mărirea domeniului. În perioada 1409-1439 în viața domeniului n-au avut loc schimbări importante. Cu toate acestea domeniul era unul dintre cele mai bogate și prin buna sa administrare asigura venituri considerabile celor doi fii ai lui Voicu. Aceste venituri îi dădeau posibilitatea lui lăncu de Hunedoara, care în toamna anului 1431 plecase în suita regelui Sigismund, în Italia, să-l împrumute de nenumărate ori pe rege cu importante sume de bani.

1. Din vasta bibliografie privind familia Corvineștilor, a castelului și domeniului Hunedoara am selectat următoarele lucrări: Camil Mureșan, lăncu de Hunedoara, București, 1968; David Prodan, 500 de ani de la moartea lui lăncu de Hunedoara, în "Studii și cercetări de istorie" An.VIII(1957), nr.1-4, p. 7-23; Ștefan Pascu, Rolul cnezilor din Transilvania în lupta antiotomană a lui lăncu de Hunedoara, în "Studii și cercetări de istorie", An. VIII (1957), nr. 1-4, p. 25-64; Mihail Dan, Armata și arta militară a lui lăncu de Hunedoara (pe baza cronicilor contemporane), în "Studii și cercetări de istorie", An. VIII (1957), nr. 1-4, p. 69-115; Iosif Pataki, Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea, București, 1973; Idem, Gospodărirea domeniului Hunedoara în anii 1517-1518, în "Studii", 1960, nr. 6, p. 70-82; Idem, Exploatarea fierului în comitatul Hunedoara la începutul secolului al XVII-lea, în "Studia Universitatis BB", seria Historia, fasc. 1, 1971, p. 23-29; Virgil Vătășianu, Istoria artei feudale în țările române, vol. I, București, 1959.

2. Iosif Pataki, Domeniul Hunedoara... p. XVIII.

3. Ibidem.

4. Camil Mureșan, op.cit.,p. 42; Cf.Iosif Pataki, Domeniul Hunedoara... p. XI; Domeniul cuprindea în afara târgului Hunedoara, satele din apropierea cetății, în primul rând cele de la Valea Cernei și a afluenților ei, spre vest toată regiunea Pădurenilor, cu așezările de acolo, iar spre est câteva sate din Valea Streiului. În total vreo 25 de așezări"

5. Iosif Pataki, Domeniul Hunedoara... p. XI.

6. Ibidem, p. XIII.

La 1439, atunci când expansiunea turcilor s-a accentuat, iar cei doi frați s-au avântat în prima linie a luptelor de apărare, ei aveau deja moșii întinse, unele achiziționate de curând, care depășeau cu mult moștenirea părintească. În acest timp începe să crească și domeniul Hunedoarei. Pentru întreținerea unui număr de 200 ostași călări lancu de Hunedoara și fratele său Ioan cel Tânăr, primeau sub formă de zălog, districtul Icuș cu târgul Margina din comitatul Timiș⁷.

Vladislav I, la 9 august 1440, pentru a răsplăti faptele de arme ale celor doi frați, le donează, în comitatul Hunedoara, târgul Șoimuș cu satele Bârsău, Lunca (Nevoieș) și Păuliș (Buruiene), iar în comitatul Timiș tot districtul Bujor, scoțându-le pe acestea de sub jurisdicția voievodului Transilvaniei⁸.

Ajuns voievod al Transilvaniei lancu mai primește, la 8 octombrie 1441, moșia Dobra "care ține în prezent de cetatea noastră Deva, fiind stăpănită de către castelanii acesteia, dimpreună cu districtul și cu toate celelalte pertinente care o privesc"⁹. Probabil că tot acum trece în proprietatea lui lancu de Hunedoara cetatea și districtul Hațegului împreună cu cele 23 de sate¹⁰. O dată cu intrarea în posesiunea domeniului cetății Hațegului, ajung în proprietatea stăpânilor cetății Hunedoara și pădurile întinse ce se învecinau cu scaunele Orăștiei, Sebeșului, Sibiuului, ce ajungeau până la Carpații Meridionali¹¹.

După 1444 castelatura cetății a fost preluată pe rând de către Ioan Cănde și Ladislav-Lățu Cănde de Râu de Mori, nobili români din Țara Hațegului, apropiați colaboratori ai lui lancu de Hunedoara¹². După campania lungă lancu primește de la regele Vladislav, drept răsplată pentru vitejiile sale cetatea Gurghiu împreună cu 23 sate și mai multe moșii în Transilvania dinlăuntru: Sarpatac, Curticap, Filipișul Unguresc și Filipișul Săsesc, Archita, Ocna, Teaca, Șieul Mare, Chinar, Simontelnic, Valabud și Șoimoș¹³. lancu intră și în posesia cetății Deva, împreună cu orașul și cele 25 de sate¹⁴.

După 1444, Gheorghe Brancovici, despotul Serbiei, dăruiește voievodului transilvănean cetatea Șiria, cu cele 7 districte și 184 de sate¹⁵. Domeniile sale sporesc și cu alte posesiuni obținute prin donații sau cumpărări. Numai în părțile hațegane, zărândene, arădene și bănățene, cu mulțime de sate românești conduse de cnezi, lancu stăpânea 560 de sate, 20 de târguri și orașe și 9 cetăți¹⁶. Donațiile acestea au avut o deosebită însemnătate și pentru dezvoltarea domeniului Hunedoara. O parte din ele situându-se în apropierea domeniului părintesc au fost încorporate la acesta, formându-i așa zisele "pertinente exterioare"¹⁷. Mărimea domeniului Hunedoara, deși nu se poate stabili cu precizie încă de la începutul domniei lui Matia Corvinul, totuși folosind date mai

7. Ibidem, p. XIV.

8. Ibidem.

9. Costin Feneșan, Un târg "uitat" Dobra (sec.XV-XVI), în "Sargetia", XV/1981, p. 104.

10. Ștefan Pascu, op.cit., p. 42; Adrian Andrei Rusu, Cetatea Hațegului. Monografie istorică și arheologică, în "Sargetia", XVI-XVII/1982-1983, p. 343.

11. Iosif Pataki, Domeniul Hunedoara... p. XI.

12. Adrian Andrei Rusu, op.cit., p. 343.

13. Ștefan Pascu, op.cit., p. 42.

14. Ibidem.

15. Ibidem.

16. Ibidem, p. 43.

17. Iosif Pataki, Domeniul Hunedoara... p. XIV.

târziu, din anul 1482, se poate reconstitui cu oarecare aproximație componența sa. Domeniul Hunedoarei sporise cu vreo 95 de sate, între care și câteva târguri.

Resursele economice mult sporite ale domeniului i-au permis lui Iancu de Hunedoara, după anul 1441, să treacă la mărirea și fortificarea cetății, ridicându-i posibilitățile de apărare. Cunoscând bine intențiile turcilor, care vroiau să pună mâna în primul rând pe cetățile aflătoare de-a lungul granițelor de sud ale Transilvaniei sau cel puțin să le distrugă, el a căutat să aibă pe domeniul său părintesc "o vastă fortăreață menită să reziste asediului unei numeroase armate" ¹⁸. În acest scop el construiește în afara cetății, spre sud, un turn masiv (Neboisa), legat de cetate printr-un coridor așezat pe pilaștri, construcție folosită pentru prima oară în Transilvania ¹⁹. Cetatea, întărită cu ziduri noi și cu bastioane puternice, dispunând și de acest turn de refugiu, putea rezista unor asedii îndelungate. După 1446, când Iancu de Hunedoara va fi ales guvernatorul Ungariei, cetatea va fi transformată într-o reședință somptuoasă prin construirea palatului cu cele două săli și capela. După moartea lui Iancu de Hunedoara domeniul strămoșesc a trecut, împreună cu celelalte achiziții ale marelui căpitan de oști, în posesia primului născut, Ladislau.

Chiar în același an (1456) Ladislau de Hunedoara aproba credincioșilor ortodocși, sârbi și români, din târgul Hunedoara construirea unei capele ²⁰. După condamnarea și decapitarea lui Ladislau, toate posesiunile Corvineștilor sunt în pericolul de a fi pierdute de către familie. Regele Ladislau al V-lea reclama de la Mihail Szilagy cetățile deținute "ilegal" de învingătorul de la Belgrad. Regele cerea fortărețele Bistrița, Deva, Gurghiu, Cricău, Hațeg și Mihald, iar familia să rămână în proprietățile ereditare și cu cele donate lui Iancu de Hunedoara, adică Lipova, Hunedoara, Geoagiu și Șoimuș ²¹.

Prin alegerea lui Matia Corvinul, rege al Ungariei, în ianuarie 1458, partida Corvineștilor își întărește și mai mult poziția în Transilvania. În politica sa de centralizare regele Matia se va sprijini îndeosebi pe orașenime și pe păturile mijlocii și mici ale nobilimii comitatense, din rândurile cărora va ridica dregători, curteni și sfetnici apropiați, pe care-i va propulsa în rândurile marii nobilimi a regatului ²². Putem aminti printre aceștia membri familiei More din Ciula Hațegului ²³. Până în perioada anilor 1462-1464, regele Matia Corvinul a continuat să acorde diplome pentru servicii aduse sub flamura corbului cu inel înainte de anul 1456 ²⁴. În același timp Matia Corvinul apăra crezii din unele sate ale domeniului Hunedoara împotriva Căndeștilor din Râu de Mori. În februarie 1459, regele Matia scria magistraților din comitatul Hunedoarei să sprijine pe Ladislau de Râu Bărbat, Ioan zis Pagan, Valentin Barb, un Ștefan, Clara, văduva lui Barb și fiica Ciula, care erau năpăstuiți de către Căndești ²⁵.

18. Ibidem.

19. Ibidem.

20. Ibidem, p. XVIII.

21. Transilvania, An. VI, nr. 13/1 iulie 1873, p. 152.

22. Ioan Drăgan, *Diplomatul și umanistul de origine română Filip More de Ciula (1470 ?-1526)*, în "Aputum", XX/1/1983, p. 184.

23. Ibidem, p. 183-189.

24. Adrian Andrei Rusu, *Impactul personalității în societatea românească a Hațegului din secolul al XV-lea; Iancu de Hunedoara*, în Acta MN", XXII-XXIII/1985-1986, p. 253.

25. Adrian Andrei Rusu, *Miscellanea hatzegiana (Informații și reînțepretări privitoare la istoria Țării Hațegului în Evul Mediu (I))*, în "Sargetia" XX/1989, p. 188.

În timpul domniei lui Matia Corvinul (1458-1490) componența și situația domeniului nu s-a schimbat esențial. În anul 1482, domeniul Hunedoarei era alcătuit din târgurile Hunedoara și Hațeg și 33 de sate la care se mai adăugau 5 părți de posesiuni²⁶, constituind perinențele interioare ale cetății. Regele ia măsuri pentru gospodărirea domeniului și castelului Hunedoarei. Încă din primii ani ai domniei sale a fost terminată, spre vest de cetate, și mănăstirea începută pe la 1450, de către tatăl său pe seama călugărilor augustini, dar care a fost predată pe seama minoriților²⁷. În anul 1458, Matia Corvinul a întărit pe seama credincioșilor din Hunedoara aprobarea dată de fratele său pentru construirea unei biserici²⁸. În anul 1458 Matia Corvinul acorda lui Baiul și Vuciul, cu titlul de nouă donație, cnezatul satului Băiești și posesiunea Ohaba din districtul Hațegului²⁹.

La 8 iunie 1458, regele Matia Corvinul, acorda, cu titlul de nouă danie, lui Ladislau, fiul lui Stanciu de Ponor, precum și fraților săi după tată, Petru și Halmeag și fraților săi condiționali Ioan, fiul lui Șerban și Nicolae Roman de Ponor, stăpânirea asupra unei treimi din moșiile Ohaba și Ponor, ambele aflate în districtul Hațeg³⁰.

Regele Matia Corvinul scutește, în anul 1459, pe Ioan Cândea din Râu de Mori și pe fii săi, Ladislau și Ioan Cândreș, de plata cincizecimii³¹. În anul 1461 când Matia Corvinul facea cea mai importantă danie nobililor Rozgonyi, cărora li se dăruiește cincizecimea oilor, din întreg voievodatul Transilvaniei, comitatul Hunedoara este exceptat³². Acest important venit al domeniului rămânea în posesia regelui și a familiei sale în calitate de stăpâni ai domeniului.

Pentru merite și servicii de ordin militar, Petru și Ladislau, fii ai răposatului Iarul, împreună cu Ștefan și cu Sărăcin, primeau, în 1463, de la Matia Corvinul, stăpânirea asupra posesiunii Coroiești (Korulesd)³³. Satul ținuse anterior de cetatea Hunedoara, sălășenii deținându-l și până la acea dată, dar cu titlul cnezial³⁴. În anul 1462, regele Matia Corvinul, dăruiește un turn de piatră fiilor lui Ioan Cândea de Râu de Mori, împreună cu satul Varalya (Subcetate)³⁵. Peste trei ani în 1465, donația purta denumirea de turnul lui Mihail Kendeffy³⁶. Anul următor, Matia Corvinul scutește mai mulți cnezi din Țara Hațegului de datul oilor³⁷.

26. Iosif Pataki, Domeniul Hunedoara ... p. 291-294.

27. Ibidem, p. LXIII.

28. Ibidem.

29. Aurelian Sacerdoțeanu, Două acte hațegane și unul vâlcean, în "Memoriile secțiunii istorice", seria XII, tom. XVI, Mem. 10, p. 216.

30. Costin Feneșan, Ohaba și Ponor - două moșii românești din Țara Hațegului și stăpânii lor în secolele XV-XVI, în "Sargetia", XVIII-XIX/1984-1985, p. 182.

31. Ioan Aurel Pop, Datul oilor din Țara Hațegului în veacul al XV-lea și la începutul secolului al XVI-lea, în "Sargentia", XVI-XVII/1982-1983, p. 291.

32. Ștefan Pascu, Voievodatul Transilvaniei, vol. III, Cluj-Napoca, 1981, p. 129.

33. Adrian Andrei Rusu, Cetatea Mălăiești și cnezatul Sălășului (sec. XIX-XVII) în "AIIA", Cluj-Napoca, XXV, 1982, p. 65.

34. Ibidem.

35. Ștefan Pascu, Voievodatul Transilvaniei, vol. II, Cluj-Napoca, 1979, p. 301.

36. Ibidem.

37. Ștefan Pascu, Voievodatul vol. III, p. 129.

În anul 1466, Matia Corvinul luând în considerare fidelitatea și credincioasele servicii făcute de noblii Ladislau și Sandrin de Cinciș (Cholnok), de Dan și Ioan, tot de Cinciș, de Nicolae Supra de Lingina (Lengene) și de Dragotă, Mihai și Dumitru de Silvaș (Zylvasi) - frați condvizionali cu amintii Ladislau și Sandrin - le dăruiește cincizecimea regală pentru posesiunile și părțile de posesiune Cinciș, Silvașu de Sus și Lingina³⁸.

Regele Matia Corvinul, porunca, în vara anului 1475, voievodului și vicevoievodilor Transilvaniei, ca pe viitor să nu mai îngăduie dregătorilor însărcinați cu strângerea dărilor perceperea vreunei taxe ori contribuții de la cetățenii (cives) Dobrei, încălcând astfel "vrerea noastră și scrisorile întocmite în privința libertății orașului nostru Dobra"³⁹. Regele Matia Corvinul ia o serie de alte măsuri în favoarea unor categorii sociale de pe domeniul său părintesc. Astfel, confirmă la 12 aprilie 1482, vechile drepturi ale crezilor din cuprinsul domeniului Hunedoara⁴⁰. Pentru apărarea veniturilor domeniului său părintesc, la 2 iulie 1484, Matia Corvinul ordonă castelanilor cetății Hunedoara să ia măsuri pentru paza drumurilor "false" deoarece în urma traficului clandestin vama încasată la Margina, Bujor, Mânăștiur și Hațeg s-a redus simțitor⁴¹.

Administrația domeniului are un îndelungat conflict cu locuitorii Orăștiei pentru stăpânirea pădurilor de fag. Conflictul izbucnește în ultimii ani de domnie ai regelui Matia Corvinul. Conflictul - pentru încetarea căruia au intervenit și cele 7 + 2 scaune săsești, ba chiar și curia regală - s-a purtat atât pe cale judiciară în fața diferitelor foruri, cât și cu armele, la fața locului⁴². În ideea stingerii conflictului, Matia Corvinul dă ordin, în 1484 pentru a se stabili hotarul între scaunul Orăștiei și comitatul Hunedoara⁴³.

După intrarea domeniului și a castelului în proprietatea lui Matia Corvinul sunt luate o serie de măsuri pentru mai buna sa gospodărire. Deși regele și-a petrecut destul de puțin timp pe domeniul Hunedoarei, aceasta nu înseamnă că nu l-a preocupat soarta lui. Două erau domeniile principale ale activității economice pe domeniul Hunedoarei: fierăritul și exploatarea metalelor prețioase.

În secolul al XV-lea se dezvoltă tot mai mult mineritul pe domeniul Hunedoarei. Minerul se exploata din minele de la Ghelar⁴⁴. În perioada evului mediu timpuriu a continuat exploatarea și prelucrarea fierului. Dovada este și cuptorul de la Valea Caselor (Ghelar) descoperit în anul 1895 și datat pentru secolele IX- X⁴⁵. Deși minele de la Ghelar sunt active în secolele XIV- XV, ele sunt amintite în documente abia la sfârșitul secolului al XV-lea. Cea dintâi mențiune documentară datează din anul 1493 când sunt amintite și satele românești (oppidum Hunyad, ville volachales et montane ferri de Hunyad)⁴⁶. Fierăriile de la Nădrab (Nadabor), Toplița, Cerna și Bercz, Byrtz (Ghelar), amintite în scoteliile domeniului de la începutul secolului al XVI-lea își aveau vechimea în secolul al

38. Ioan Aurel Pop, op.cit., p. 282.

39. Costiin Feneșan, Un târg uitat... p. 104.

40. Iosif Pataki, Domeniul Hunedoara... p. 128, doc.17.

41. Ibidem, p. 129, doc.18.

42. Ibidem, p. XXIII.

43. Ibidem.

44. Cf.unui document din anul 1619 emis de Gabriel Bethlen, în care apare mențiunea "Gyalar alias Byrtz", am avut posibilitatea identificării localității Byrtz, Bercz, cu localitatea Ghelar.

45. Nicolae Maghiar, Ștefan Olteanu, Din istoria mineritului în România, București, 1970, p. 101.

46. Iosif Pataki, Exploatarea fierului... p. 24-25.

XV-lea. Probabil că tot din această perioadă filința și fierăria Thwila, donată, în anul 1509, lui Gașpar Török, fraților și descendenților acestuia⁴⁷. Fiecare fierărie producea în medie câte 13 măzi de fier pe săptămână. Exploatarea fierului aducea domeniului un venit mediu anual de 400-500 fl. parte provenit din punerea în vânzare a fierului produs, parte din arendarea unor mine. În același timp se producea și fierul necesar pentru cetate și domeniul ei.

În timpul domniei lui Matia Corvinul, exploatarea metalelor prețioase ia o amploare și mai mare, constituind o importantă sursă de venituri. Aurul se obține atât prin spălarea nisipului unor râuri de pe domeniu cât și prin extragerea minereului din mină. Această realitate este subliniată și în raportul comisarilor regali din 1552 care observau că acum se făcea o singură cementare la mijlocul anului în vreme ce în vremea lui Matia Corvinul se făceau, în fiecare lună două cementări⁴⁸. De altfel, spălarea aurului de pe domeniile Hunedoarei și Zarandului îl preocupau în mod deosebit și pe tatăl său, Iancu de Hunedoara⁴⁹.

Exploatarea aurului din adâncime se făcea în singura mină de pe domeniu. La 8 decembrie 1506, Vladislav al II-lea, donează Betricei, văduva lui Ioan Corvinul, cetatea Hunedoarei cu mina de aur (unacum auricampsione)⁵⁰. Cantități importante de metal prețios se obțineau din spălarea nisipului aurifer al unor râuri de pe domeniu. Pe domeniul Hunedoarei se spăla aur în apele districtelor Hunedoara, Hațeg, Caransebeș, Fârdea, Icuș, Mănăștiur, Margina și Orăștie, precum și din râurile Jiu și Timiș⁵¹. Dreptul persoanelor particulare sau colective de a spăla aurul din nisipul râurilor aurifere este mai vechi decât domnia lui Matia Corvinul. În anul 1471, Matia Corvinul acorda sașilor privilegiul de a spăla aur pe domeniul Hunedoarei și în alte părți ale Transilvaniei⁵². Ținând seama de năvălirile turcești dar și pentru a promova legăturile comerciale ale meșteșugarilor și locuitorilor așezați în târgul Hunedoara, regele în 1480, i-a scutit pe aceștia de plata vâmlor pe tot teritoriul regatului⁵³.

Un venit bănesc considerabil îl realizau stăpânii domeniului și din preschimbarea aurului. Stăpânii domeniului Hunedoara obțin privilegiul preschimbării aurului, încă de la 1482, când el a fost transmis de către Matia Corvinul, fiului său natural Ioan Corvinul o dată cu domeniul strămoșesc⁵⁴. Înalta apreciere de care se bucura tehnica minieră și cea metalurgică, folosită în spațiul carpatic în evul mediu reiese și din faptul că țarul Ivan al III-lea al Moscovei, în anul 1488 da instrucțiuni trimișilor lui Matei Corvin să-i ceară acestuia un maistru "care cunoaște minereul de aur și de argint și știe să separe minereul de pământ"⁵⁵.

47. Ibidem, p. 24.

48. Nicolae Maghiar, Ștefan Olteanu, op.cit., p. 124.

49. Camil Mureșan, op.cit., p. 128.

50. Iosif Pataki, Domeniul Hunedoara... p. 133; Ioachim Lazăr, Câteva date privind exploatarea aurului pe domeniul Hunedoarei în prima jumătate a secolului al XVI-lea, în "Sargetia", XIII/1977, p. 310.

51. Ioachim Lazăr, op.cit., p. 310-311.

52. Ștefan Pascu, Voievodatul, II, p. 238.

53. Iosif. Pataki, Domeniul Hunedoarei... p. XIX.

54. Ibidem, p. XCIV.

55. Istoria gândirii și creației științifice și tehnice românești, vol. I, București, 1982, p. 284.

56. Ștefan Pascu, Voievodatul II p. 453.

Majoritatea absolută a românilor în comitatul Hunedoara rezultă și din urbariul castelului Hunedoara, de la începutul secolului XVI-lea. Domeniul cuprindea 6 târguri și 109 sate. În cele 6 târguri populația era amestecată, români, maghiari și puțini germani⁵⁸. Din cele 109 sate, circa 70 erau locuite de români (villae volachales), cum sunt caracterizate la sfârșitul secolului al XV-lea, ceea ce va însemna aproape 70% și ceva peste 30%, doar sate locuite de unguri⁵⁷.

În fruntea satelor se găseau un număr important de cnezi care au jucat un rol deosebit în timpul luptelor antiotomane. Așa se explică faptul de ce atunci când cetatea Hațegului a ajuns în posesia lui Iancu de Hunedoara, domeniul ei se redusese simțitor, multe sate fiind donate unor familii de cnezi⁵⁸. În timpul lui Matia Corvinul se stabilește chiar și un formular pentru confirmarea cnezilor și stăpânirea cnezatelor, intitulat, *Donatio keneziatu per modum donationis facta*, care conține precizarea tuturor utilităților și a pertinențelor aparținătoare cnezatului respectiv, cu drept ereditar pentru toți moștenitorii și urmașii⁵⁹.

Cnezii aveau obligația să contribuie la apărarea cetății și în menținerea ordinii pe domeniul. În schimbul obligațiilor ostășești ei se bucurau de anumite privilegii. La cererea lor, Matia Corvinul stabilea, la 12 aprilie 1482, ca pe baza vechilor lor libertăți cnezii să fie scutiți de plata oricăror taxe, a censului și a altor contribuții⁶⁰.

În anul 1458 Matia Corvinul reia lucrările de construcție la castel. Lucrările de înfrumusețare vor fi reluate, de data aceasta în spiritul eclectic, gotic și al Renașterii, caracteristic pentru toate creațiile noului stăpân⁶¹. Construcțiile executate acum la Hunedoara oglindesc una din etapele pătrunderii Renașterii în Transilvania la fel ca și în provinciile centrale ale regatului Ungariei, Matia Corvinul favorizând conștient și insistent răspândirea formelor Renașterii, fără să înlăture însă tradițiile gotice⁶². Realizările de la Hunedoara se înscriu între primele construcții renascentiste, ca transformări ale fostei cetăți, sacrificând o parte a vechilor rosturi militare depășite din punct de vedere al tehnicii militare. Sunt modificate interioarele, se dechid noi ferestre, ceea ce marchează și începutul unei noi relații între interior și exterior, între spațiul construit și natură. Lucrările de la Castelul Hunedoarei se desfășoară sub atenta supraveghere a soției lui Iancu de Hunedoara, Elisabeta Szilagyj. Din realizările arhitectonice și picturale se observă influența mamei lui Matia Corvinul. Lucrările întreprinse acum pot fi identificate în castelul modificat de prefacerile suferite în secolele XVII și XIX, atât în galeria de la sala Dietei, cât și în aripa de nord, denumită a lui Matia Corvinul. În galeria începută încă în vremea lui Iancu de Hunedoara s-au executat o serie de nișe cu bănci de piatră, încadrate de profiluri încă specific gotice târzii, încheiate însă în semicerc⁶³.

57. Ibidem.

58. Iosif Pataki, *Domeniul Hunedoara...* p. LXVII.

59. Adrian Andrei Rusu, Un formular al cancelariei regale din epoca lui Iancu de Hunedoara pentru nobilii români din Transilvania, în *"ActaMN"*. XX, 1983, p. 150-164.

60. Iosif Pataki, *Domeniul Hunedoara...* p. LXVIII.

61. Virgil Vătășianu, *op.cit.*, p. 608.

62. Ibidem.

63. Ibidem.

Mai importantă și mai caracteristică e apoi construcția aripii de nord. Vechea locuință de la parter, construită în secolul al XIV-ea, a fost cu acoperită cu bolți semicirculare, iar deasupra s-a ridicat o nouă încăpere, Camera de Aur, acoperită de un tavan casetat. În fața întregului corp, dinspre curtea interioară, s-a construit un coridor prevăzut atât la parter cât și la etaj cu logii cu arhivolte grele încheiate în arc ușor turtit, sprijinite pe stâlpi octogonali⁶⁴. Spre curtea laterală dinspre est, etajul este prevăzut cu o nișă mare ieșind în formă de burduf așezat pe un pilastru masiv. Burduful are ferestre dreptunghiulare cu baghete dar cu profiluri diferit de cele la fațada de sud și e încercuit de un parapet împodobit cu muluri compuse din patrulebi⁶⁵. Cu toate modificările din secolul trecut, putem spune că ne găsim în fața aceleiași ecletism, cu aceleași dozări și nuanțe, al cărui produs este și castelul de la Vișegrad⁶⁶. Tot acum a fost ridicat și un nou turn de poartă, prevăzut cu un pod mobil⁶⁷.

După terminarea acestor lucrări s-a trecut la pictarea celei mai mari părți a castelului. Picturile de la Hunedoara sunt probabil din jurul anului 1480 și ele dovedesc persistența stilului gotic în pictura profană⁶⁸. O asemenea frescă a fost zugrăvită în loggia Matia de la etajul aripii nordice. Ea reprezintă scene de vânătoare și încearcă să creeze o genealogie ilustră familiei Corvinilor. Pe peretele Camerei de Aur, în aceeași loggie au fost pictate o serie de blazoane, a căror urme încă se mai zăreau în secolul trecut. Deasemenea au fost pictate turnurilor de apărare, cu fresce reprezentând diferite motive geometrice. Floris Römer semnalase o pictură în coridor ce reprezenta asediul cetății iubirii⁶⁹.

Pe la 1480 se poate socoti terminat cel mai frumos și mai valoros castel medieval din Transilvania, o îmbinare de elemente central-europene cu cele autohtone. Matia Corvinul a terminat și mănăstirea din târgul Hunedoara, începută de tatăl său, pe la 1450, pe seama eremiților augustinii. La intervenția sa curia papală a aprobat ridicarea unei biserici, alături de această mănăstire în care au fost instalați apoi franciscanii observați⁷⁰.

Faptul că Matia Corvinul n-a avut descendenți nici din a doua căsătorie încheiată cu Beatrice de Aragon, în 1474, l-a făcut să de gândească la legitimarea fiului său natural, Ioan Corvinul, născut în anul 1473. La 8 aprilie 1482, atunci când Ioan Corvinul împlinea 9 ani, Matia Corvinul îi donează întreg domeniul Hunedoarei⁷¹. Domeniul a rămas în proprietatea lui Ioan Corvinul până în 1504. În 1492 ajunge în fața dietei un proces în legătură cu sumele împrumutate de regele Matia Corvinul de la episcopul Urban Doczi căruia îi zălogise Hunedoara⁷². În anul următor a fost dată o dispoziție de punere în stăpânire în favoarea lui Gheorghe Rapolti asupra târgului Hunedoara și mai apoi asupra unor sate, precum și a minelor de fier de aici⁷³. Chiar Ioan Corvinul zălogește domeniul,

64. Ibidem, p. 609.

65. Ibidem.

66. Ibidem.

67. Ibidem.

68. Ibidem, p. 763.

69. Ibidem.

70. Iosif Pataki, *Domeniul Hunedoara ...* p. XVIII.

71. Ibidem, p. XIX.

72. Ibidem, nota 30.

73. Ibidem.

în anul 1494, lui Pavel Chinezul și soției acestuia pentru suma de 10000 fl.⁷⁴. Domeniul mai trece și în alte mâini. Tot Ioan Corvinul zălogește Hunedoara în 1498, pentru suma de 1200 fl. lui Petru Pogan de Cheeh, comite de Pozsony și lui Ioan Bykly, castelanul cetății Hunedoara⁷⁵. În ultimii ani ai vieții Ioan Corvinul a făcut mari eforturi pentru recăștigarea părților zălogite ale domeniului.

Domeniul strămoșesc al Corvineștilor va reuși să se mențină în tot evul mediu până la începutul secolului al XVIII-lea, când va intra în proprietatea fiscului austriac, dar el nu va mai ajunge niciodată la perioada de maximă înflorire pe care o atinsese în vremea lui Iancu de Hunedoara și a fiului său Matia Corvinul.

74. Ibidem, p. XX.

75. Ibidem.

**LOCALITĂȚILE APARTINĂTOARE DOMENIULUI HUNEDOARA
ÎN ANII 1482 și 1506**

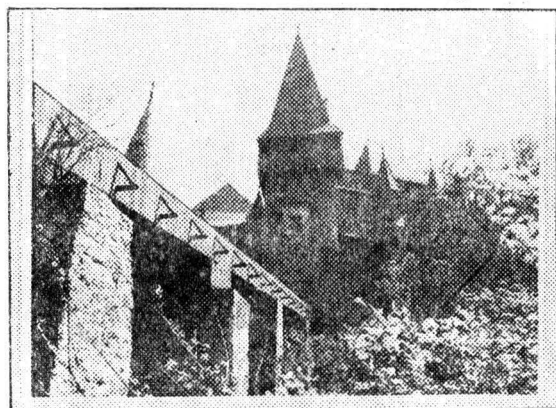
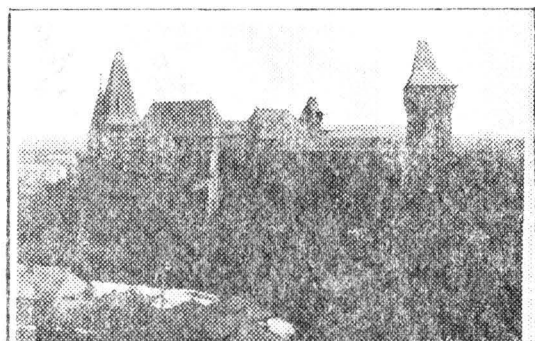
Nr. crt.	A N I I	
	1482	1506
	Pertinențele interioare	
1.	Opp. Hwnyad	opp. Hwnyad
2.	opp. Hakagh	opp. Haczag
3.	Aranyas	Aranyas
4.	Chenber	Cherbel
5.	Zechech	Zochath
6.	Poynicha	Poynycza
7.	Ferech	Fereche
8.	Dobromer	Zalasd seu Dobramer
9.	Oynaz	Oynaza
10.	Frazynath	Frazyneth
11.	-	Brathyaza
12.	-	Rekeche
13.	Rwnk	Ronk
14.	-	Lymperd
15.	Nadabor	Nadabor
16.	Gozthaya	Gozthaya
17.	Monyaromenhe	Manyaromezew
18.	Pestesei	Pesthessel
19.	Poynicha	Gywrkapoynycza
20.	Rwda	Rwda
21.	Belch	Berch
22.	Polostr	Polozka
23.	Walya	Wallya
24.	Thopluka	Thoplucza
25.	Charna	Cherna
26.	Lwba	Jwba
27.	Thelek	Thelek
28.	Nadasd	Nadasd
29.	Rws	Rws
30.	Kalan	Kalanthelek (?)

31.	Benechÿral (?)	Zenthkÿral
32.	Thothÿ	Thothÿ
33.	-	Monÿarosd
34.	Gawasdÿwar	Gobosdwar
35.	Hohodol	Zohodol
36.	Waralÿa	Waralÿa
37.	-	Bodogfalua
38.	Bayosd	Bayesth
39.	-	Korÿlesth
40.	-	Ohaba
41.	Ponor	Ponor
42.	Chereswr	-
porcio pos.		
43.	Boÿthor	Boÿthor
44.	Maczesd	Machesd
45.	Lyuad	Kÿslwdya
46.	Barbathwÿze	Barbathwÿz
47.	Poros	-
Pertinentele exterioare; Distr. Margina		
1.	opp. Hwkus	-
2.	Opp. Mansa	opp. Morsyna
3.	-	Brawezth
4.	-	Wadol
5.	-	Chakonesth
6.	-	Zwoanesth
7.	-	Wnglwl
8.	-	Gozthesth
9.	-	Plesesth
10.	-	Deserta Plesesth la 1512
11.	-	Balazena
12.	-	Lonkarew
13.	-	Goychesth
14.	-	Romanesth
15.	-	Ronkwr
16.	-	Nandrwiesth

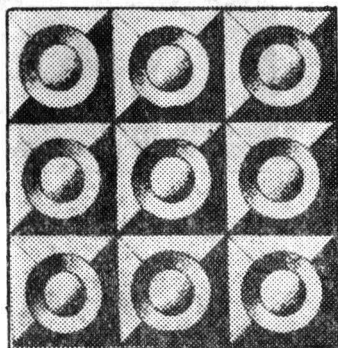
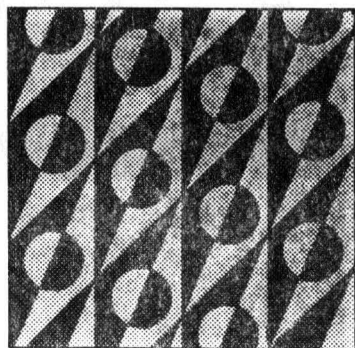
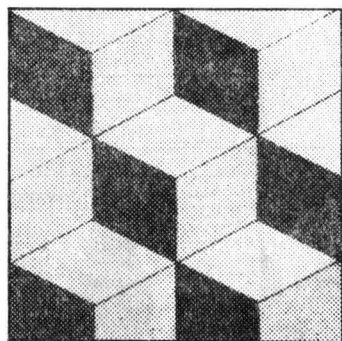
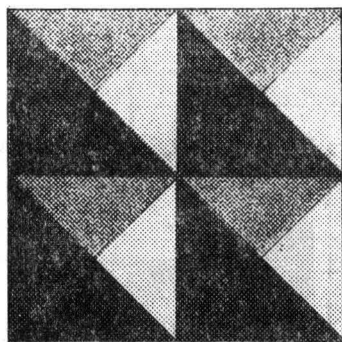
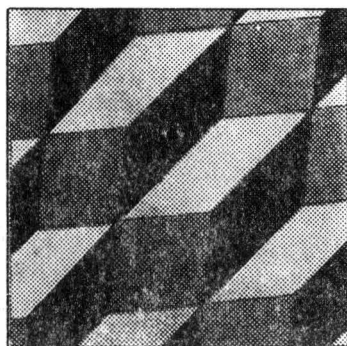
17.	-	Kanŷchesth
18.	-	Wduarhel
19.	-	Polyn
20.	-	Thŷfesth
21.	-	Banyafalw
22.	-	Thopylcze
23.	-	Prewthaza
24.	-	Negŷresth
25.	-	Zthoŷnesth
26.	-	Homosthŷa
27.	-	Zlanesth
28.	-	Krŷwŷna
29.	-	Felsew-Krŷwŷna
30.	-	Maldesth
31.	-	Tharnŷcza
32.	-	Petrocha
33.	-	Balesth
34.	-	Krelyle
35.	-	Mardesth
36.	-	Ohaba
37.	-	Brezowa
38.	-	Mozthesth
39.	-	Wizanesth
		- Disir. Fârdea
1.	-	Thorenyda
2.	-	Zaith
3.	-	Prodenesth
4.	-	Thothfalw
5.	-	Gladnycza
6.	-	Banŷafalw
7.	-	Dragzynesth
8.	-	Mothnok
9.	-	Boglesth
10.	-	Agtherd
11.	-	Igaz

12.	-	Romanesth
13.	-	Hewgesth
14.	-	Brechesth
15.	-	Pwr
16.	-	Pwr deserta
17.	Thwrd	Therd
		Distr. Mănăstir
1.	opp. Wýzesmonostor	Wýzesmonosthor
2.	-	Blaswsthy
3.	-	Remethe
4.	-	Thoplýcza
5.	-	Thopla
6.	-	Ohaba
7.	-	Hwzodol
8.	-	Prodenesthy
9.	-	Thyhomyrocz
10.	-	Dwbesthý
11.	-	Othmaresth
12.	-	Zernesth
13.	-	Wyzes
14.	-	Padoran
		Distr. Bujor
1.	opp. Bosor	Bosor
2.	-	Zygeth
3.	-	Kaporlo
4.	-	Zederýes
5.	-	Bondesthy
6.	-	Kýthesthý
7.	-	Dragwesthý
8.	-	Bothýnýsthý
9.	-	Zaraz
10.	-	Lewdya
11.	-	Fasechelý
12.	-	Poganesthý

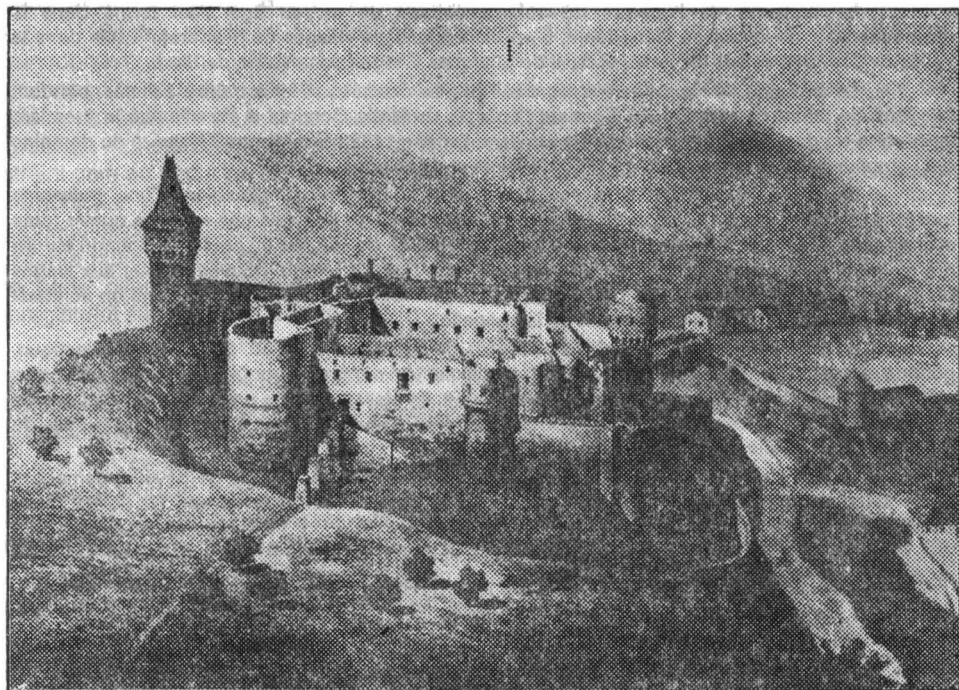
13.	-	Barna
14.	-	Peperék
15.	-	Manyerowdya
16.	-	alter
17.	-	Dragwesthy
18.	-	Drenowa
19.	-	Zarazel
20.	-	Bwkowecz
21.	-	alter Bwkowecz
22.	-	Boya
23.	-	Boya
24.	-	Herchesth
25.	-	Boya (alter)
26.	-	Zthanymyresth
		Distr. Sudea
1.	-	Pomosthyenyé
2.	-	Radest
3.	-	Lewkwsthesth
4.	opp.Sudya	Swgya
5.	-	Zthernek
6.	-	Thalmadya
7.	-	Jerchenyk inferior
8.	-	Jerchenyk superior
9.	-	Othe

1. Castelul de la Hunedoara - vedere generală. ; 2. Loggia Matia Corvinul. ; 3. Podul de intrare al turnului nou de poartă. ; 4. Nișă cu bancă din piatră din galeria sălii Dietei.

5. Burdusul dinspre Groapa Urșilor și turnul Buzdugan. ; 6. Frescă de pe turnul Buzdugan. ; 7. Idem. ; 8. Frescă de pe turnul vechi de poartă. ; 9. Frescă de pe turnul toboșarilor. ; 10. Frescă de pe turnul lui Iancu.

11. Stampă de Katzler Virce cu imaginea Castelului de la Hunedoara după incendiul din 13 aprilie 1854; Vedere dinspre est.

LE CHÂTEAU ET LE DOMAINE DE HUNEDOARA PENDANT L'ÉPOQUE DE MATIA CORVINUL (1458-1490)

- Résumé -

L'histoire du château et du domaine de Hunedoara c'est bien lié de nom de grand dirigeant de l'armée lancu de Hunedoara et de son fils, le brillant roi, Matia Corvinul. Dans les conditions de l'économie du moyen âge et de nécessités de la défendre militaire contre les envahisseurs étrangers autour des cités royales de Transylvanie, s'ont formé des domaines, les uns ont gagné de grandes surfaces, parmi ces domaines il a été celui de Hunedoara.

Le domaine de l'époque du commencement de moyen âge s'est formé dans le rapprochement de la cité de Hunedoara, il en étant formé de villages de "Pădurenii" assés dans la Vallée de Cerna et de ses affluents, et aussi de quelques villages de la Vallée de Strel.

Le domaine de Hunedoara s'accroisse par les données et les terrains achetés, pendant l'époque de lancu de Hunedoara. Pendant l'époque de Matia Corvinul a été effectué la première inscription du domaine. L'inscription effectuée dans l'année 1482 nous montre l'étendue du domaine qui comptait dans ce temps, plus de 1500 de foires et de villages.

lancu de Hunedoara a été celui qui s'est préoccupé d'édification d'une puissante forteresse militaire sur le domaine de Hunedoara. Il a édifié une nouvelle cité avec les quatre tours cylindriques. Vers le sud a élève un massif tour, Neboisa, lié de cité, par un couloir suspendu sur les grands piliers de pierre. La cité, qui disposait de cette tour de refuge, pouvait résister aux sièges prolongés. Entre les années 1446-1452 lancu de Hunedoara a transformé la cité dans un somptueux château, par la construction du palais et de la chapelle.

Le roi Matia Corvinul a repris les œuvres de beauté du château, dans l'esprit éclectique, gothique et de la Renaissance. Les édifications exécutées dans sa époque envisagent l'une des étapes de pénétration la Renaissance en Transylvanie, en étant parmi les premières constructions de la Renaissance. Les constructions de l'époque de Matia Corvinul on voit à la galerie de la salle de Dieta et surtout à l'aile de nord du château.

Le domaine très ancien de la famille Corvin a connue sa période de développement et d'une situation florissante pendant l'époque de lancu de Hunedoara et de son fils, le roi Matia Corvinul.

LA LISTE DES ILLUSTRATIONS

1. Le château de Hunedoara - vue générale.
2. Loggia Matia Corvinul.
3. Le pont d'entrée dans le château et la nouvelle tour de la porte.
4. La niche avec le banc de pierre de la galerie de la Salle de Dieta.
5. L'outre vers la fosse des Ours et la tour Buzdugan.
6. Les fresques de la tour Buzdugan.
7. Idem.
8. La vieille tour de porte - fresque.
9. La tour des tombours - fresque.
10. La tour de lancu - fresque.
11. Le château de Hunedoara, après l'incendie de 13 avril 1854, vue de l'est (L'estampe d'après Katzler Vince).